

Голові спеціалізованої вченої ради
ДФ 35.051.05
у Львівському національному університеті
імені Івана Франка
доктору юридичних наук, професору,
професор кафедри цивільного права та процесу
Львівського національного університету
імені Івана Франка
Дякович Мирославі Михайлівні

В І Д Г У К

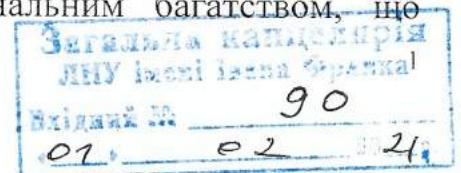
офіційного опонента доктора юридичних наук, старшого дослідника,
члена-кореспондента Національної академії правових наук України,
Заслуженого юриста України, в.о. головного наукового співробітника
Київського регіонального центру НАПрН України

Кота Олексія Олександровича

на дисертацію Крупника Романа Володимировича на тему «Охорона та захист майнових прав власника (володільця) у разі примусового вилучення земельної ділянки: цивільно-правовий аспект», подану до захисту у спеціалізовану вчену раду ДФ 35.051.05 у Львівському національному університеті імені Івана Франка на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право»

1. Актуальність обраної теми

Непорушність права власності є однією з базових цінностей громадянського суспільства. Саме тому у ст.3 Цивільного кодексу України неприпустимість позбавлення права власності нарівні з неприпустимістю свавільного втручання у сферу особистого життя людини, свободою підприємницької діяльності, судового захисту прав та інтересів визначені як загальні засади цивільного законодавства. Забезпечення належного здійснення та захисту прав особи на вільне володіння, користування та розпорядження майном, зокрема землею, що є основним національним багатством, у будь-якій правовій системі є першочерговим завданням. Як зазначено у ст. 14 Конституції України, земля є основним національним багатством, що

перебуває під особливою охороною держави, а право власності на землю гарантується. Це право набувається і реалізується громадянами, юридичними особами та державою виключно відповідно до закону.

Тому відносини, що виникають у зв'язку з вилученням земельної ділянки завжди викликали науковий та практичний інтерес. З одного боку, відповідне теоретичне підґрунтя має становити основу для формування законодавчої позиції – на рівні правової політики держави, а з іншого – уповноважені державні органи, у тому числі і суди, забезпечують належну практику застосування відповідних норм, як пов'язаних із примусовим вилученням земельних ділянок, так і норм, які закріплюють гарантії недопущення неправомірного вилучення земельної ділянки у її власника або володільця.

Конституційне право на судовий захист, яке підкріплено відповідними нормами і механізмами цивільного законодавства, є передумовою для охорони і захисту прав власників та володільців земельних ділянок.

Підтримання належного балансу між ефективним здійсненням державою своїх функцій, для реалізації яких законом передбачено вилучення земельної ділянки, та паралельне забезпечення гарантій землеволодільцям зумовлює беззаперечну актуальність проблематики охорони та захисту майнових прав власників та володільців на земельні ділянки та практичну цінність теми, обраної дисертантом для проведення наукового дослідження.

2. Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації

Дисертаційна робота Крупника Романа Володимировича характеризується системним підходом до предмета дослідження.

Автор правильно сформулював мету та задачі дисертаційного дослідження, що у свою чергу надало можливість максимально повно розкрити основний зміст дисертації та дійти висновків, яким притаманні усі ознаки наукової новизни.

Обґрунтованість положень запропонованої до захисту дисертації підтверджується критичним аналізом різноманітних літературних джерел, як науково-теоретичного, так і суто практичного спрямування, що дало можливість комплексно охопити питання, пов'язані із охороною та захистом прав власників та володільців земельних ділянок у разі примусового вилучення земельної ділянки.

Дослідження базується на комплексному, системному підході, характеризується достатньо високим рівнем наукових узагальнень. Заслуговує на схвалення те, що автор використовує у роботі увесь спектр методів пізнання: діалектичний метод, формально-логічний метод, метод системно-структурного аналізу, історико-правовий метод, метод порівняльно-правового аналізу тощо.

Фундаментальність та комплексність дисертаційної роботи Крупника Р.В. проявляється, серед іншого, у всебічному та поступовому вивченні ним предмету дослідження. Завдяки цьому емпіричний матеріал репрезентовано у роботі на належному рівні, що у свою чергу позитивно вплинуло на обґрунтованість та достовірність наукових положень, рекомендацій та висновків проведеного дослідження.

3. Достовірність та наукова новизна одержаних результатів.

Отримані дисертантом під час проведення дослідження наукові результати значною мірою заповнюють прогалини у висвітленні науково-теоретичних і практичних питань, пов'язаних з охороною та захистом майнових прав власника (володільця) у разі примусового вилучення земельної ділянки.

Авторські наукові висновки в цілому відповідають рівню та положенням останніх досягнень теорії і практики у галузі цивільного та земельного права. Окремо слід відзначити новаційність авторського підходу, але водночас і його відповідність досліджуваній тематиці.

Все це дає підстави для висновку про оригінальність, самостійність та наукову новизну проведеного дослідження та використання власних підходів до розв'язання сукупності проблемних питань, пов'язаних з охороною та захистом майнових прав власника (володільця) у разі примусового вилучення земельної ділянки.

Багато положень дисертації, які характеризуються науковою новизною, заслуговують підтримки.

Так, слід схвально оцінити запропоноване Крупником Р.В. на с. 37 дисертації визначення припинення права власності на земельну ділянку, під яким, за переконанням дисертанта, необхідно розуміти безповоротну втрату правового зв'язку між власником і належною йому земельною ділянкою та позбавлення його правомочностей володіння, користування та розпорядження нею внаслідок дії чи настання різних юридичних фактів (правочинів, рішень суду, юридичних вчинків, подій і ін.).

Цікавим є і авторське визначення припинення права користування (володіння) земельною ділянкою. Це, згідно з баченням дисертанта, є втрата фізичною чи юридичною особою обсягу абсолютних прав, які породжують панування її над земельною ділянкою, наділених її власником земельної ділянки або іншими уповноваженими законом суб'єктами (с. 37).

На с. 38 дисертації автор справедливо вказує, що до підстав, які охоплює поняття «примусове вилучення земельної ділянки», варто віднести наступні:

- 1) звернення стягнення на земельну ділянку за зобов'язаннями її власника;
- 2) примусове відчуження земельної ділянки з мотивів суспільної необхідності;
- 3) конфіскація земельної ділянки;
- 4) реквізиція земельної ділянки;
- 5) примусове відчуження земельної ділянки від іноземних осіб та осіб без громадянства, котрі не можуть мати її у власності;

б) примусове вилучення земельної ділянки з користування для суспільних потреб;

7) примусове припинення права користування у зв'язку з використанням земельної ділянки способами, які суперечать екологічним вимогам та вимогам охорони культурної спадщини;

8) примусове припинення права користування у зв'язку з використанням земельної ділянки не за цільовим призначенням;

9) примусове припинення права користування земельної ділянки у зв'язку зі систематичною несплатою земельного податку чи орендної плати.

Новим та науково обґрунтованим є запропоноване дисертантом визначення примусового вилучення земельної ділянки, під яким слід розуміти засіб цивільно-правового впливу, який здійснюють уповноважені суб'єкти на особу власника (володільця) земельної ділянки поза його волею. Цей вплив, на думку автора дисертації, виражається у заволодінні або набутті у власність земельної ділянки суб'єкта, котрого піддають примусу з дотриманням встановленої процедури з метою реалізації державних або суспільних інтересів або захисту порушених прав суб'єктів такого впливу (с. 40).

Слід погодитися з дисертантом у тому, що зі всіх випадків примусового вилучення земельної ділянки публічно-правовий характер простежується у правовідносинах щодо реквізиції земельної ділянки. Крупник Р.В. на с. 55 дисертації правильно зауважує, що реквізиція земельної ділянки відбувається не на підставі рішення суду, а за рішенням органу державної влади на підставі акту про примусове вилучення майна. При цьому, цей акт може бути складено за відсутності особи, майно якої вилучається.

Заслуговує на схвалення і підтримку проведений дисертантом аналіз співвідношення правових категорій «охорона» та «захист» (с. 59).

Досліджуючи охорону майнових прав власника (володільця) у разі примусового вилучення земельної ділянки з мотивів суспільної необхідності та для суспільних потреб, дисертант системно підходить до аналізу необхідних для такого вилучення передумов. Зважаючи на конституційні гарантії

непорушності права власності, наявні законодавчі механізми охорони речових прав, дисертант дійшов правильного висновку про те, що існуючі положення про вичерпний перелік суспільних потреб є обґрунтованими, сприяють балансу публічних та приватних інтересів. Відсутність такого переліку в законі може поставити під сумнів імперативні норми Конституції України, що примусове відчуження майна відбувається на підставах, визначених законом. Слід підтримати позицію дисертанта, відповідно до якої відсутність такого вичерпного переліку матиме наслідком наділення органів виконавчої влади чи органів місцевого самоврядування широкими дискреційними повноваженнями самостійно визначати цей перелік, що суперечитиме закріпленому в Конвенції про захист прав людини й основоположних свобод принципу юридичної визначеності та негативно впливатиме на питання захисту власника (володільця) земельної ділянки від свавільного втручання в його майнові права (с. 70).

Варто підтримати висновок дисертанта про некоректність терміну «конфіскація» для позначення процесу оплатного відчуження на прилюдних торгах (с. 122).

На с. 151 роботи дисертант обґрунтовано пропонує внести зміни у статтях 17, 49 Закону про іпотеку та ст. 593 ЦК України та передбачити, що підставою для припинення іпотеки є нереалізація іпотекодержателем свого права на залишення за собою предмета іпотеки за результатами третіх прилюдних торгів.

Так само слушною є і пропозиція дисертанта привести процедуру реалізації іпотечного майна у відповідність із процедурою реалізації майна, котре не виступає об'єктом іпотеки та реалізовується відповідно до Закону України «Про виконавче провадження», особливо в частині наслідків визнання торгів такими, що не відбулися, відмови переможця торгів від придбання земельної ділянки та невикористання стягувачем свого права на залишення земельної ділянки за собою у випадку її нереалізації на прилюдних торгах (с. 155).

Варто погодитися з позицією дисертанта про те, що порушення власником земельної ділянки своїх зобов'язань перед кредиторами, як за зобов'язаннями, де земельна ділянка виступає їх предметом, так і за зобов'язаннями, які не пов'язані із цією ділянкою, може бути підставою примусового звернення стягнення на неї (с. 156).

Цікавим та корисним з наукової точки зору є проведений на сторінках 186-190 дисертації аналіз можливості застосування різноманітних способів захисту для попередження порушення суб'єктивних прав (превентивний захист).

4. Значення дослідження для науки і практики

Теоретичне та практичне значення одержаних результатів полягає у тому, що викладені в дисертаційній роботі положення в подальшому можуть бути використані у науково-дослідній сфері, у правотворчій діяльності, у правозастосовній діяльності, у навчальному процесі.

5. Повнота викладу основних результатів дисертації в опублікованих працях

За темою дослідження дисертантом опубліковано 12 наукових праць, серед яких 5 статей у фахових наукових виданнях, одна з яких у науковому виданні іншої держави (Чехія), та 7 тез доповідей і повідомлень на конференціях.

6. Оцінка змісту дисертації

У цілому вдалою слід визнати архітектуру дисертаційного дослідження Крупника Р.В. Це у свою чергу дозволило забезпечити повноту і всебічність розкриття автором предмету дослідження. Структура дисертації є достатньо обґрунтованою та відповідає поставленим завданням, об'єкту та предмету дослідження.

Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, що включають сім підрозділів, висновків до кожного з розділів та загальних висновків, списку використаних джерел та додатку.

Аналіз змісту опублікованої анотації підтверджує її відповідність основним положенням, що викладені у тексті дисертації. Анотацію та текст дисертації оформлено відповідно до вимог, встановлених МОН України.

З аналізу тексту дисертації вбачається дотримання здобувачем вимог академічної доброчесності у повному обсязі.

Дисертація Крупника Р.В. містить посилання на використані ним у тексті дослідження джерела інформації у разі використання ідей, розробок, тверджень, інших відомостей; автором дотримано вимоги норм законодавства про авторське право; надано повну і достовірну інформацію про результати наукової діяльності, а також використані методики дослідження.

У представлений до захисту дисертації не виявлено ознак академічного плагіату, самоплагіату, фабрикації, фальсифікації та інших порушень, що могли б поставити під сумнів самостійний характер виконаного дослідження.

7. Дискусійні положення та зауваження щодо змісту дисертації

У цілому позитивно оцінюючи виконану наукову роботу, вважаємо за доцільне зауважити, що дисертація містить низку положень, оцінок, висновків, пропозицій та рекомендацій, які відображають спірні теоретичні позиції або суб'єктивне їх сприйняття автором.

1. Потребує уточнення п. 2 наукової новизни, у якому зазначено, що *правові наслідки примусового вилучення земельної ділянки, передусім, є цивільними* і регулюються нормами цивільного права, оскільки вони пов'язані з припиненням права власності (володіння) на земельну ділянку та становлять базу майнового обороту, регулювати котрий покликані норми Цивільного кодексу України (див. також с. 48 дисертації).

2. На с. 45 дисертації автор вказує, що *положення ЦК України, на відміну від ст. 208 ГК України, не передбачають випадків застосування*

конфіскації, як цивільно-правового примусу. Вочевидь, у цьому контексті ця теза автора підлягає додатковому обґрунтуванню, оскільки ч. 3 ст. 228 ЦК України (у редакції Закону України №2756-VI від 2 грудня 2010 року «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з прийняттям Податкового кодексу України») як раз і передбачає застосування цивільно-правової конфіскації та по суті відтворює зміст ст. 208 ГК України.

3. Спірною вбачається думка Ромовської З.В., яка не заперечується автором, про те, що віндикація це примусове відновлення права володіння річчю, а *стосовно земельної ділянки віндикація полягає у відновленні доступу до земельної ділянки, тобто у її вивільненні від особистої чи уречевленої присутності незаконного володільця* (с. 184). Є підстави вважати, що таке формулювання ближче до негаторного позову, ніж до віндикаційного.

4. Безперечно сильною стороною дослідження Крупника Р.В. є великий масив проаналізованої судової практики, у тому числі рішень Європейського суду з прав людини. Водночас, у дослідженні бракує аналізу іноземного досвіду охорони та захисту майнових прав власника (володільця) у разі примусового вилучення земельної ділянки. На наш погляд, такий аналіз дозволив би підсилити наукові висновки за результатами дослідження.

5. Низка положень наукової новизни, що виносяться на захист (зокрема пункти 3, 5, 6, 8 та 9), по суті, зводяться до пропозицій по вдосконаленню законодавства. Це безумовно свідчить про велике практичне значення результатів дослідження. Утім пропозиції по вдосконаленню законодавства, як правило, не відносяться до положень наукової новизни.

6. На наш погляд, структура розділу 3 дисертаційного дослідження «Цивільно-правові способи захисту прав власника (володільця) земельної ділянки у разі її примусового вилучення» могла бути покращена за рахунок виділення в окремий підрозділ т. зв. «інших способів захисту», яким у підрозділі 2.1. було приділено недостатньо уваги. По суті, «інші» способи захисту було зведено до виконавчого напису нотаріуса.

Водночас, висловлені зауваження не зачіпають концептуальних положень дисертації Крупника Р.В., оскільки у своїй більшості стосуються дискусійних проблем, не применшують належного рівня проведеного дослідження і не впливають на в цілому позитивну оцінку роботи та на її наукову і практичну цінність.

8. Загальний висновок

Враховуючи викладене, можна зробити висновок про те, що дисертаційна робота дисертацію Крупника Романа Володимировича на тему «Охорона та захист майнових прав власника (володільця) у разі примусового вилучення земельної ділянки: цивільно-правовий аспект», відповідає галузі знань 08 «Право» спеціальності 081 «Право» та вимогам Порядку проведення експерименту з присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України №167 від 06 березня 2019 р.

Крупник Роман Володимирович заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право».

Офіційний опонент

доктор юридичних наук, старший дослідник,
член-кореспондент Національної академії
правових наук України,
Заслужений юрист України,
в.о. головного наукового співробітника
Київського регіонального центру
Національної академії правових наук України

О.О. Кот

Людмила Роста О.О. завідує:
Заслужений юрист України
Київського регіонального центру
Національної академії правових наук України
з заочного шкільного

А.М.Мельник А.Мельник